

MARIT MONTEIRO

LEVEN

ANNA TERRUWE (1911-2004)

VOOR EEN LEER

A
U
P

Pers-exemplaar

Deze publicatie is tot stand gekomen met financiële steun van de Dr. Anna Terruwe Stichting en het Radboud Institute for Culture & History (RICH).

Afbeelding omslag: KADOC-KU Leuven, Anna Terruwe, still uit *Ten huize van* (0043053a_F) – VRT Beeldarchief

Ontwerp omslag en binnenwerk: Margreet van de Burgt

ISBN 978 90 4856 522 1

e-ISBN 978 90 4856 523 8

DOI 10.5117/9789048565221

NUR 681 | 875

Creative Commons License CC BY NC ND
(<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>)

© Marit Monteiro / Amsterdam University Press B.V., Amsterdam 2024

Some rights reserved. Without limiting the rights under copyright reserved above, any part of this book may be reproduced, stored in or introduced into a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means (electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise).

De uitgeverij heeft ernaar gestreefd alle copyrights van in deze uitgave opgenomen illustraties te achterhalen. Aan hen die desondanks menen alsnog rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met Amsterdam University Press.

Het geloof was mijn bestaansvorm. Tussen geloven en de verplichting om te geloven bestond geen onderscheid. We bevinden ons in de wereld van de waarheid en de volmaaktheid, van het licht.

ANNIE ERNAUX, *De Schaamte*
(uit het Frans vertaald door Rokus Hofstede,
Amsterdam 2022*)

(...) daß ich nichts bin ohne die Aufmerksamkeit eines anderen, ja daß meine bloß halb wahre Existenz endet, sobald dieser andere den Blick von mir nimmt (...).

DANIEL KEHLMANN, *Ruhm. Ein Roman in neun Geschichten*
(Hamburg 2009)

Wij moeten zo maar doorgaan – de zaak is het waard dat wij er onszelf en ons leven voor geven.

ANNA TERRUWE aan CONRAD BAARS,
Nijmegen 11 september 1966

Pers-exemplaar

INHOUD

INLEIDING	13
<i>Een en niet de biografie</i>	14
Biografie van een wetenschapper?	17
Geroepen of gestoord	19
Katholieke psychotherapeut	23
Psychiater onder priesters	25
Spreekkamer als vindplaats	26
Zoeken naar bevestiging	28
HOOFDSTUK 1 GEZIEN EN GEKEND	31
Vaders dochter	32
Moeders kind	35
De heer en mevrouw Terruwe	39
De kinderen	42
Zonneweelde	46
Beroepsbeslommeringen	48
Schone schijn	52
HOOFDSTUK 2 GYMNASIASTE	57
Naar het gymnasium	58
Leerlingen	62
Pensionaire	65
Schoolgebouw	69
Schoolklimaat	71
Ouders en school	76
Prestaties	78

Gezakt	80
Geslaagd	81
HOOFDSTUK 3 STUDENTE IN UTRECHT	83
Dappere studiekeuze	85
Geneeskunde in Utrecht	88
Oriëntaties in de psychiatrie	90
Harde leerschool	92
‘Biervat’ of ‘rozenkrans’?	94
Rooms utopisme op neothomistische grondslag	98
Meisjeskring: strategische gezelligheid	101
Religieus bevlogen	105
Radicale keuze	110
Geestelijke gids	114
Terug in het spoor	117
HOOFDSTUK 4 SPECIALIST WORDEN	121
Assistent op Voorburg	123
In opleiding	127
Oorlog	130
Therapeutische werkervaring	132
‘Een onontgonnen terrein’	135
‘Het hoogste leven’	139
‘Prickestein’	143
‘Mijn pleegzusjes’	150
Verloren zoon	155
HOOFDSTUK 5 ‘EEN GOED KATHOLIEK PSYCHIATER’	161
Praktijk: lastige start	165
Oriëntaties in de psychiatrie	169
Weg naar het nieuwe leven	172
Eigen spoor als katholieke psychotherapeut	175
‘Bevredigende psychotherapeutische relatie’	181
Vertrouwelijke positie	184
Andere expertise: van nieuwe zienswijzen naar nieuwe zijnswijzen	188

Wetenschappelijk actief	191
Weledelzeergeleerde vrouwe	195
Gemengde ontvangst	200
Hoog spel	202
HOOFDSTUK 6 DE ‘KWESTIE TERRUWE’	207
Steen des aanstoots	210
Officieel onderzoek	212
‘Spaarzame en vage gegevens’	216
Vrijgepleit	219
Terugslaan	221
‘Gevaarlijke conclusies’	227
Scheiding der geesten	230
In en voor haar kerk	234
‘Confiance!’	238
Opnieuw onder druk	240
Overtuigd en onverbeterlijk	245
Boven recht gaat liefde	249
In het nauw	255
Officiële waarschuwing	259
‘Ons verbond in Hem’	262
HOOFDSTUK 7 STRIJD	271
Buiten spel: katholieke psychotherapie uitgezuiverd	273
Lastig parket	278
Lichtpuntjes	281
Ontregeld door een onverwacht verlies	285
Nieuwe bondgenoot?	289
Opheldering van een ‘ongelukkige samenloop van omstandigheden’	292
De Amerikaanse connectie: Conrad Baars	294
Internationaal draagvlak verwerven	297
In de markt gezet	302
Meester en gezel	307
‘Een lichte last’	309
Dwarsdoorsnede van de praktijk: voor ‘de zaak’	314

Inniger verhoudingen	321
'Eén der onzen'	324
Opening van zaken	328
Einde aan een 'strijd zonder verliezers'	331
HOOFDSTUK 8 VREUGDE VAN DE LIEFDE	337
Door aandacht genezen	340
Normaliteit en normativiteit	344
Chronologie van de ontdekking	347
Vanuit de spreekkamer	353
Leren voelen	357
Tegenvallers	363
Familie	365
De liefde, de zaak	370
Ongemakkelijke boodschappen	373
Publicerende medicus	378
Liefde bouwt een woning	380
'Laatste vakantie'	383
'Une grande tristesse'	387
Diep verdriet en daadkracht	389
'Une des psychiatres des plus remarquables des Pays Bas'	392
'Mamma'	396
HOOFDSTUK 9 HET GOUDEN UUR	401
Publieke optredens	406
Te gek om los te lopen	409
Kort geding	415
In de marge van de bisschoppensynode	418
Paapse Phil Bloom	425
Beroemd maar ontevreden	431
Amerikaans avontuur	437
House of Affirmation	439
Fiasco	445
Pijnlijke afsluiting	448

Koersverandering	451
Kerk van de Heer: 'demasqué van zelfbevestiging'	455
Koninklijke aandacht	460
HOOFDSTUK IO OVERDRAGEN EN LOSLATEN?	467
Kleinere kring	470
Besef van kwetsbaarheid	473
Terug naar Deurne	476
Mandakaroe	479
Politieke verkenningen	482
Overdracht: de Dr. A. Terruwestichting	487
Organisatorische kaders	490
Goede mannen	494
Collegiale bevestiging	498
Op zoek naar weerklank	502
Adieu dan, Anna Terruwe	506
Katholieke intellectueel?	509
Zus en broer verenigd?	513
Bereid tot risico's: Duitse en Poolse vertalingen	517
Bevestigend samenleven	520
Haarlemmerolie	524
HOOFDSTUK II TOT DE KERN	527
Jo overlijdt	529
Overlijden van Marie France	531
Huiselijke problemen	534
Bevestiging en verlossing	537
Publiek eerbetoon	540
Stap over de drempel	544
Politiek en bevestiging	547
Geestelijk testament	551
Onbevestigd?	556
Altijd willen helpen	561
Laatste jaren	565

EPILOOG	571
Onmacht en macht	572
Geloof en gezag	574
Geloof en geestelijke gezondheidszorg	576
Doorontwikkeling met steun van anderen	578
Zonder stabiele basis	579
Begrensd gawe	582
Vrouwelijke professional	583
Bevestiging	584
Aandacht	587
TOELICHTING OP HET BRONNENONDERZOEK	593
NOTEN	601
BRONNEN EN LITERATUUR	669
Interviews	669
Archieven	670
Audiovisuele bronnen	671
Gedrukte bronnen en literatuur	671
ILLUSTRATIEVERANTWOORDING	689
BIBLIOGRAFIE ANNA TERRUWE	691
DANKWOORD	703
REGISTER	707
OVER DE AUTEUR	717

INLEIDING

Anna Terruwe opende in september 1945 een eigen praktijk in Nijmegen. In de daaropvolgende decennia zou zij uitgroeien tot een landelijk bekend psychiater. Die bekendheid dankte zij vooral aan een langshepend conflict met kerkelijke gezagsdragers over morele verantwoordelijkheid van katholieken met psychische problemen. Was die begrensd? En wie bepaalden die grenzen: priesters of psychiaters zoals Terruwe? Zij was zeker niet de enige uit haar beroepsgroep die zich openlijk uitsprak voor een competentiescheiding tussen beide beroepsgroepen. Onder katholieke psychiaters was zij echter wel degene op wie de aandacht van kerkbestuurders tot in Rome zich richtte. Niet alleen omdat zij priesterkandidaten, priesters en religieuzen als patiënten had, maar vooral om haar specifieke benadering van neuroses. Daarin ging zij uit van het freudiaanse principe van verdringing als oorzaak van die neuroses, die zij echter verklaarde met de rationele psychologie van de laatmiddeleeuwse kerkleraar Thomas van Aquino. Steunend op Thomas zette zij met haar therapeutische aanpak morele voorschriften waaraan katholieken zich moesten houden, voor haar patiënten tijdelijk tussen haakjes. Terwijl zij hiermee hun psychisch herstel probeerde te bevorderen, leverde haar dit van kerkelijke zijde scherpe kritiek op; met haar aanpak zou zij de katholieke moraal relativeren, zich tolerant tonen voor zondig gedrag en dat zelfs uitlokken.

Die kritiek mondde uit in een langdurig kerkelijk onderzoek tussen 1949 en 1965. Anno 2024 wekt dit misschien bevreemding, maar de 'kwestie Terruwe' geldt in de historiografie over de naoorlogse katholieke geestelijke gezondheidszorg als kernconflict. Dit conflict draaide om de professionele autonomie van psychiaters tegenover de katholieke geestelijkheid. In deze 'strijd om de ziel' trokken psychiaters aan het langste eind. Met hun professionele deskundigheid droegen zij vanaf de jaren 1950 bij aan de psychologische bevrijding van katholieken die doorwerkte in een bredere deconfessionalisering en de-institutionali-

sering van de katholieke gemeenschap in de jaren 1960 en 1970. Anna Terruwe werd – en maakte zich tot – brandpunt van die strijd om de ziel; zij positioneerde zich expliciet als psychiater die in en voor haar kerk wilde werken. Omdat zij op het gedachtegoed van Thomas van Aquino steunde, was zij ervan overtuigd ‘een goed katholiek psychiater’ te zijn die de geestelijke gezondheid van haar geloofsgenoten bevorderde. Dat die overtuiging ook berustte op bovennatuurlijke ingevingen die zij meende te krijgen, was een goed bewaard geheim. Voor de therapeutische combinatie van Freud en Thomas vond zij bondgenoten onder invloedrijke geestelijken, maar ook tegenstanders die zulke grensvervaging tussen zielzorg en geestelijke gezondheidszorg riskant of ronduit gevaarlijk vonden.

Nadat de ‘kwestie Terruwe’ in 1965 in haar voordeel was beslecht, vond zij zichzelf opnieuw uit als grondlegger van de bevestigingsleer. Die draaide om bewust positieve intermenselijke omgang waardoor mensen elkaars eigenwaarde versterken en hun betekenis voor anderen begrijpen. In verschillende publicaties heeft Terruwe de werking van bevestiging als therapeutisch principe uitgelegd, niet alleen op individueel maar ook op collectief, maatschappelijk niveau. Vooral dat laatste riep kritiek en sarcastische evaluaties op: dat bevestiging een algemeen toepasbare heilsleer was of zelfs een utopisch allegaartje. Feit is echter dat Anna Terruwe met haar inzichten over bevestiging begin jaren 1970 volle zalen trok, onder andere in de Amsterdamse RAI en de Rotterdamse Doelen. Terwijl haar beroepsgenoten zuchtten onder scherpe kritiek vanuit de antipsychiatrie die ziekmakende dimensies van de psychiatrie identificeerde, legde Terruwe in interviews uit dat zij met haar therapie menselijk geluk beoogde. Met voorgedrukte afwijzingsbriefjes probeerde zij de stroom potentiële patiënten in te dammen. Die kwamen bij haar nadat zij haar hadden horen spreken of nadat zij haar populariserende boekjes als *De liefde bouwt een woning* (1967) of *Geloven zonder angst en vrees* (1969) hadden gelezen, in de hoop dat zij hen kon helpen gelukkig te worden. Met deze publicaties, publieke optredens en interviews vestigde zij haar naam als baanbrekend psychiater die mensen de weg kon wijzen naar geluk.

EEN EN NIET DE BIOGRAFIE

Mijn eerste ontmoeting met Anna Terruwe dateert uit 2005. Dit was geen persoonlijke ontmoeting, want zij was op 28 april 2004 overleden. Ik ontmoette haar in brieven en circulaire in het archief van een religieuze orde, de domi-

nicanen. Die archiefstukken uit de tweede helft van de jaren 1950 gaan over jonge dominicanen die bij Terruwe in behandeling waren. Het bestuur van de Nederlandse provincie van deze orde moest beslissen of zij die behandeling na november 1956 mochten voortzetten. Sindsdien lag er een officiële kerkelijke richtlijn die bisschoppen en hogere oversten van orden en congregaties verbood om degenen voor wie zij verantwoordelijk waren, te laten behandelen door een vrouwelijke psychotherapeut. In katholieke kring zong rond dat dat verbod vooral gericht was tegen Anna Terruwe, omdat zij als psychotherapeut onder het mom van behandeling zou ingaan tegen katholieke morele principes, vooral op seksueel gebied. Niettemin besloot het bestuur van de Nederlandse dominicanen met haar verder te gaan. Een moedig besluit van priesterreligieuzen die zichzelf beschouwden als hoeders van rechtzinnigheid, maar in deze kwestie weigerden aan de leiband van hogere kerkelijke bestuurders te lopen.¹ Wie was die Anna Terruwe voor wie zij zo hun nek durfden uit te steken? Vanuit die vraag ben ik gaan nadenken over een biografie van deze katholieke psychiater.

Van een biografie wilde Anna zelf nooit iets weten, aldus een van haar naaste vertrouwelingen, Octavia van Breemen (1924-2017). Die kon ook helemaal niet geschreven worden, verzekerde Van Breemen mij. Vlak voor haar dood publiceerde zij zelf nog een boek in Anna's geest waarin alles om Anna's leer en niet om haar persoon draaide.² Eerder al had Van Breemen een bescheiden proeve van Anna Terruwes levensgeschiedenis volgens ditzelfde stramien gepubliceerd.³ Beide uitgaven verraden Terruwes stempel, van enige perspectiefverbreding of 'tegenstemmen' is geen sprake. Onafhankelijke, kritische publicaties zijn deze biografische schetsen daarom niet te noemen. Ze onderstrepen echter wel Terruwes visie op de rode draad van haar leven: een leven voor een leer.

Door voor deze biografie de titel *Leven voor een leer* te kiezen neem ik niet zomaar een door haar gekoesterd zelfbeeld klakkeloos over, maar onderzoek en bevestig ik dit juist. Ik vul gaten die zijzelf bewust liet vallen in haar publieke zelfpresentatie. Voorbeelden daarvan zijn de zeer geringe aandacht voor haar familie, vroegste jeugd, internaatsjaren en gymnasiumopleiding, en de studie geneeskunde in Utrecht die kortstondig was onderbroken door intrede in een klooster.⁴ Deze aspecten worden niet of nauwelijks genoemd door Van Breemen, die Terruwe als grondlegger van de bevestigingsleer probeerde te

schetsen. Dit zo gekoesterde zelfbeeld maakt echter ook begrijpelijk hoe Anna Terruwe ingewikkelde of problematische ontwikkelingen en gebeurtenissen zelf uitlegde in termen van een hoger doel: haar opdracht of zelfs missie. In *Leven voor een leer* laat ik zien dat haar leven en werk zich niet volgens het vaste patroon ontwikkelden dat zij er zelf graag in zag.

In biografieën wordt geschiedenis geschreven vanuit levens van individuele mensen.⁵ Biografen laten zien hoe hun hoofdpersonen als handelende personen betekenis gaven aan de wereld waarin zij leefden, steeds in wisselwerking met sociale structuren en cultureel bepaalde opvattingen die hun speelruimte in die wereld mede hebben bepaald.⁶ Behalve de chronologie van de levensloop van de hoofdpersoon vormen meer specifieke vragen het interpretatieraster voor gebeurtenissen en verwickelingen.⁷ Aan de ‘onverbidelijke verplichting tot waarheid’ – om met de Engelse biograaf Richard Holmes te spreken – voldoen biografen met een zo objectief mogelijke verzameling en toetsing van feiten via bronnenonderzoek en bronkritiek enerzijds, en het zoeken naar vorm en betekenis daarvan in de context van het leven van hun hoofdpersoon anderzijds.⁸ Biografen schrijven daarmee een biografie en niet de biografie over hun hoofdpersoon. Dit geldt ook voor *Leven voor een leer*. Dit is *een*, en niet *het* verhaal over Anna Terruwe. Zij is de hoofdpersoon van deze biografie, die is gebaseerd op mijn vragen over de betekenis van haar denken en handelen in samenhang met wat tijdgenoten, familie, vrienden, collega’s, concurrenten en tegenstanders deden en lieten, benoemden of verzwegen, aangrepen of lieten liggen.⁹

Zulke perspectiefwisselingen dwingen tot keuzes als het gaat om de naam van de hoofdpersoon van deze biografie. Als het over haar professioneel functioneren gaat, gebruik ik haar achternaam, zoals ik dat ook voor haar (meestal mannelijke) collega’s doe. Anna deed dat zelf ook, maar dan altijd met haar voorletters, de drie A’s. Die staan voor Anna Alberdina Ant(h)oinetta. Haar eerste doopnaam Anna gebruik ik als om haar persoonlijk leven gaat, ook al heette zij in haar familie Annie. Onder die naam kenden naaste collega’s en burens haar ook, door sommigen geschreven als het chiquer aandoende Anny. Waar een keuze tussen voor- of achternaam niet voor de hand ligt, gebruik ik beide: Anna Terruwe.

Voor *Leven voor een leer* heb ik haar archief kunnen raadplegen dat helaas weinig autobiografisch materiaal bevat. Wat daarin bewaard wordt, vertegen-

woordigt informatie die Anna belangrijk vond voor het beeld van haarzelf, haar praktijk en de principes van waaruit zij werkte. Om dit zelfbeeld te toetsen en in balans te brengen met indrukken en visies van degenen met wie zij in leven en werk te maken kreeg, heb ik bronnen buiten haar archief gezocht en geraadpleegd in openbare en particuliere archiefcollecties.¹⁰ Deze zoektocht heeft ook tot bronnen geleid die Anna bewust buiten haar eigen archief heeft willen houden: zes mappen met hoofdzakelijk notities van de redemptorist en Nijmeegse hoogleraar Willem Duynstee (1886-1968). Hij ontmoette Anna midden jaren 1930 en fungeerde sindsdien als haar biechtvader en mentor. Hij legde ook de ‘mededelingen’ vast die Anna tussen 1955 en het najaar van 1968 van Jezus, en later ook van Maria, dacht te krijgen. Deze verslagen gaan over ‘gewetenszaken’ die Anna absoluut gescheiden wilde houden van alles wat haar professioneel functioneren als psychiater raakte.¹¹ De ‘mededelingen’, zo blijkt uit mijn onderzoek, waren echter functioneel voor haar professionele ambities en positionering als katholiek psychiater.

BIOGRAFIE VAN EEN WETENSCHAPPER?

Katholieke gestudeerde vrouwen zijn in Nederland nog maar spaarzaam ge-biografeerd. De biografieën van classicus en vermaard Plato-kenner Cornelia de Vogel (1905-1986) en van feministisch theoloog Catharina Halkes (1920-2011) zijn relevant voor mijn onderzoek naar Anna Terruwe. Geloof, wetenschappelijk gefundeerde vakbekwaamheid, sekse en zendingsdrang bepaalden de levens van deze katholieke vrouwen, maar voor ieder van hen weer anders. Historicus Paul Luykx concentreert zich op De Vogels zoektocht naar het ware christendom die uitmondt in haar bekering tot het rooms-katholicisme.¹² Hij tekent haar als een scherpzinnig en overtuigd katholiek die intellectueel een onafhankelijke koers durfde te varen. De Vogel zag de katholieke kerk vanaf de jaren 1960 bedreigd door secularisatie en ontkerkelijking. De moderne theologie die de mens en niet God als middelpunt koos, beschouwde zij als een ontsporing die leidde tot een door haar verafschuwde protestantisering van het catholicisme. Terwijl haar theologisch werk een behoudend stempel droeg, trad zij in het strijdperk voor vrouwen in haar kerk. Daar vierde seksisme hoogtij, terwijl zij als redelijke wezens behandeld behoorden te worden. Vrouwen moesten volgens De Vogel ook priester kunnen worden en in

vrijheid andere levensinvullingen kunnen kiezen dan huwelijk, moederschap of kloosterleven. Ook dan konden zij een leven van ‘totale beschikbaarheid’ leiden, ‘uit liefde, in rechtstreekse afhankelijkheid van de Heer’.¹³

Catharina Halkes was volgens haar biografen bepaald geen groot denker of baanbrekend wetenschapper. Theoloog Annelies van Heijst en historicus Marjet Derks laten zien dat Halkes zich binnen de kerkelijke vernieuwingsbeweging vanaf eind jaren 1950 behendig wist te positioneren als een ambitieuze netwerker met ruime bestuurservaring, opgedaan in katholieke vrouwenorganisaties.¹⁴ Gesteund door klerikale wetenschappelijke netwerken en kritische feministische studenten verankerde zij de feministische theologie als nieuw specialisme binnen de katholieke wetenschappelijke theologiebeoefening. Halkes’ biografen belichten haar zendingsdrang die niet alleen haar vakgebied gold, maar ook haar persoonlijke ambitie om als katholieke vrouw iets te betekenen in kerk en wereld. ‘Image building’ was daarvoor instrumenteel en ook dat kon Halkes. Of zij net als De Vogel dacht dat vrouwen in principe geschikt waren voor het priesterambt, is de vraag. Duidelijk is in elk geval dat zij zichzelf meer dan capabel achtte voor dit ambt.

Anna Terruwe was eveneens een religieus bevlogen professional. Zij studeerde medicijnen in Utrecht en engageerde zich daar binnen de rooms-katholieke studentenvereniging Veritas. Met de verdediging van haar proefschrift eind 1949 in Leiden verduidelijkte zij dat zij behalve praktiserend psychiater ook wetenschapper wilde zijn. Die ambitie riep vragen, kritiek en uiteenlopende beelden van haar bij anderen op. Deze beeldvorming laat drie aspecten zien die de kernthema’s van deze biografie vormen: haar professionele positionering als psychiater en psychotherapeut, haar sekse en haar katholieke geloofsovertuiging. Zij vormen als het ware facetten die ik in hun onderlinge samenhang in Terruwes leven en werk zichtbaar maak: professie, sekse en religie.¹⁵

In deze biografie onderzoek ik hoe Anna Terruwe verbindingen legde tussen haar academische medische vorming, haar daarop gebaseerde (beroeps) identiteit als psychiater en psychotherapeut, en de betrouwbaarheid van haar professioneel handelen. Hoe begreep zij zichzelf als katholiek psychiater en psychotherapeut en hoe positioneerde zij zich als behandelaar en hulpverlener? Deze vragen sluiten aan bij recente theorievorming over biografisch onderzoek binnen de wetenschapsgeschiedenis. Door het zoeklicht op weten-

schappers te richten worden processen van kennisontwikkeling ontleed. Zo wordt scherper zichtbaar wie daaraan bijdragen, op welke manieren en wie uiteindelijk wetenschappelijke erkenning voor die kennis verwerven.¹⁶ Wetenschappelijke identiteit is net als erkenning daarvan relationeel en contextafhankelijk. Biografisch onderzoek binnen de wetenschapsgeschiedenis is meer sociaalhistorisch dan psychologisch. Het heeft veel oog voor de context, de relaties, en de netwerken van de gebiografeerde, vanuit de vraag naar de impact ervan op identiteit en wetenschappelijke of professionele activiteit.

Historicus Mineke Bosch wijst op parallellen tussen wetenschappers en vrouwen in de zin dat zij hun identiteit aannemen en ‘doen’ of ‘uitvoeren’ (*performance of identity*). Deze identiteit ligt niet vast, maar wordt aangepast aan omstandigheden, aan verwachte percepties en specifieke vormen van optreden of naar buiten treden.¹⁷ Bosch onderstreept dat biografen van vrouwelijke academici er rekening mee moeten houden dat zij nauwelijks ruimte hadden of kregen om zich wetenschappelijk te positioneren of te profileren. Ook als wetenschappers konden vrouwen zich in het voor- en naoorlogse Nederland maar moeilijk losmaken van maatschappelijk bepaalde gender-gebonden betekenisgeving van hun uiterlijk, kleding, spreken of handelen. Vaak snapten ze dat zelf maar al te goed en hebben ze met zulke verwachtingen en meestal ongeschreven regels gespeeld om ruimte te maken.¹⁸ Dat was ook bij Anna Terruwe het geval, net als bij de vrouwelijke voorbeelden aan wie zij zich spiegelde.

GEROEPEN OF GESTOORD

Anna Terruwe moest haar betrouwbaarheid als katholieke medisch professional bewijzen. Om haar competentie aan te tonen putte zij uit haar medische context. Die had zij van al jongsaf leren kennen via haar moeder die vroedvrouw was. Meer inspiratie ontleende zij echter aan de katholieke wereld waarin geestelijken en kloosterlingen de toon zetten. Ook met deze groep was zij zeer vertrouwd. Haar broer was priester, net als haar mentor Duynstee; een deel van haar patiënten bestond uit priesters, priesterkandidaten, mannelijke en vrouwelijke religieuzen.

Met dit katholieke milieu was ook een omstreken zelfpositionering verbonden die Anna in de jaren 1950 en 1960 ontwikkelde als uitverkoren bondgenoot van Jezus en Maria. Zij was ervan overtuigd dat beiden haar via ‘mededelingen’

aanmoedigden om bij te dragen aan de verlossing van de zielen, samen met eveneens door hen uitverkoren geestelijken.¹⁹ In deze biografie verken ik hoe Anna de aanspraak op zulke bovennatuurlijke contacten inzette om als psychiater gezag te verwerven in haar kerk – gezag dat zij als vrouw en leek niet had. Die aanspraak vormde het kader waarin zij als katholiek psychiater psychische noden van haar geloofsgenoten probeerde te verlichten met wat de geestelijke gezondheidszorg te bieden had.²⁰ De door Duynstee vastgelegde ‘mededelingen’ laten zien dat haar ambitie verder reikte. Samen verbonden zij hun visie op geestelijke gezondheid en katholicisme met wat Jezus volgens hen wilde voor de kerk. Daarin moest Gods liefde voor de mens centraal staan. Gelovigen die met psychische problemen worstelden, moesten niet met onverbiddelijk strenge gedragsvoorschriften worden benaderd maar juist met begrip. Die liefdevolle benadering vormde een afspiegeling van wat God voor mensen wilde. Door de ‘mededelingen’ voelden Anna Terruwe en Willem Duynstee zich tot een driemanschap met Gods Zoon Jezus aaneengesmeed om dit religieuze ideaal te verwezenlijken.

Met behulp van deze ‘mededelingen’ ontsluit ik de leefwereld die Anna met Willem deelde. Die was diep religieus, gekleurd door een oprecht en intens geloof in Jezus en Maria als incarnaties of menselijke verschijningen van God met wie gelovigen ook contact konden hebben. Anna en Willem kwamen uit een homogeen katholiek milieu met een vast patroon van allerlei religieuze praktijken: van gebed tot biecht, van retraite tot contemplatie, van fysieke offers tot geestelijke boetedoening. Alles was erop gericht God zo gunstig mogelijk te stemmen ten opzichte van de intrinsiek zondige mens. Dit samenstel van praktijken maakte gelovigen lichamelijk en geestelijk ontvankelijk voor God, Jezus en Maria en voor heiligen met hun eigen ‘werkgebied’ en functionaliteit. De Amerikaanse religiewetenschapper Robert Orsi gebruikt de omschrijving ‘abundant events’ voor die ontvankelijkheid en het contact tussen mens en bovennatuur dat eruit voortkomt.²¹ Hij analyseert enkele hedendaagse voorbeelden van zulk contact in de Verenigde Staten. Of die ‘rijke voorvallen’ waar of niet waar zijn, is volgens Orsi geen vruchtbare vraag. Achter die vraag schuilt de fundamentele kwestie of er wel een bovennatuur is, of er wel een God is of goden zijn. Hij concentreert zich op degenen die hem over dat contact hebben verteld. Het gaat om gelovigen die in een extreme crisissituatie ‘holy intimacies’ ervaren hebben: direct en vertrouwelijk contact met wat zij als heilig beschouw-